

**SOM
CULTURA
POPULAR**

DEL 25 AL 28 DE GENER DE 2018
SANT ANDREU - FABRA I COATS

FÒRUM D'EDUCACIÓ I CULTURA POPULAR

Recreació dels valors
de la cultura popular a l'educació
en xarxa amb la societat

Eix 4: Cultura popular i àmbit educatiu

Subeix: La cultura popular en la formació dels educadors i educadores

Mercè Gisbert i Jordi Quintana

Introducció

Ara fa uns cinquanta anys que entitats com l'Associació de Mestres Rosa Sensat (1965), l'Escola de l'Esplai de Càritas (1970), el Moviment Infantil i Juvenil d'Acció Catòlica-MIJAC (1975), el Minyons Escoltes i Guies de Catalunya (1977), entre altres, varen assumir la importància de la cultura popular a l'educació i per això la van incorporar en la formació permanent dels mestres de les recuperades Escoles d'Estiu (1966) iniciades el 1914, i en la formació de Monitors de colònies i Grups d'Esplai. Una formació, però, molt centrada en la celebració de festes i en el desenvolupament d'activitats per a la seva organització.

A més l'aparició d'articles en revista de l'àmbit educatiu com *Estris* (1971), *Perspectiva Escolar* (1974) o *Guix* (1977), i de publicacions que iniciaven la reflexió sobre el què, el perquè i el com de les festes populars a l'educació així com la difusió de propostes d'activitats per a la seva preparació i celebració, van donar una empenta important al que podem anomenar com a «formació personal i complementària» en cultura popular catalana, tant pel que fa a festes i celebracions, com a la recuperació d'altres elements com paremiologia, cançons populars, jocs tradicionals, etc.

Persones com Toni Puig i Jaume Colomer (1973, 1977a i 1977b), Jaume Colomer (1978 i 1987), Joaquim Auladell, Marc Isbert, Montserrat Llinares, Noè Rivas i Eugènia Sala (1986, 1987a i 1987b); Antoni Gimeno, Artur Parcerisa, Josep Alsina i altres (1989) o Joaquin Gairín, Ramon Ibáñez, Ramiro Ortega i M. Llum Peiron (1989 i 1890), entre altres, van fer interessants aportacions de recursos i propostes d'activitats de cultura popular a l'àmbit escolar, tot i que ara diríem, amb un excessiu biaix folklorista, festiu, «didactista» en paraules de Colomer (1987), i fins i tot «fossilitzat» en les del Seminari de Cultura Popular de l'Institut Català d'Antropologia (1981).

Donada la alta interrelació que hi havia entre l'àmbit educatiu i el del lleure, no podem oblidar les aportacions que en aquest darrer àmbit van fer Joaquim Franch (Escola d'Educadors en el Lleure, 1997 i Trilla, J. 2000), la revista *Estris*, i els monogràfics i les fitxes de Tradicions i Costums (s. d.) que molt sovint també s'utilitzaven a les escoles.

Paral·lelament a aquests fets, i partir del decret ministerial 1433/1975 de «Lengües natives», i del real decret 2092/1978 de «incorporación de la Lengua catalana» els Instituts de Ciències de l'Educació (ICE) de les universitats catalanes (UB, UAB i UPC), el Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats i altres institucions van començar a oferir alguns cursos de «Reciclatge de català» que a partir de l'Estatut d'Autonomia (1979) i del decret de la Generalitat del 19 de novembre de 1981 de «Reciclatge de català per a mestres», foren assumits i reorganitzats per l'administració educativa (SEDEC, Servei d'Ensenyament del Català). Aquest Reciclatge de català estava associat a l'obtenció del títol de «Mestre de Català» que es considerà requisit per impartir a primària l'assignatura Llengua catalana, i incloïa assignatures dels àmbits de Llengua, de Didàctica i de Cultura catalana, essent les d'aquest, Geografia i Història, Literatura i Coneixement de Catalunya, on sovint es tractaven aspectes de cultura popular associats al cicle festiu. El darrer curs en el qual s'impartí el Reciclatge va ser el 1988-1989.

Passada aquesta època, en la qual tampoc podem oblidar les conclusions de l'Àmbit de Perspectives de Futur del Congrés de Cultura Tradicional i Popular (Departament de Cultura, 1983), que estan dirigides a l'escola i a la formació permanent del professorat, i les publicacions de persones com Dolores Juliano, Dolores Llopart, Bienve Moya, Joan Prat, Llorenç Prats i Josep Soler, entre altres, les accions de formació inicial i de formació permanent del professorat, bé institucionalitzades, bé de tipus personal relatives a cultura popular i educació, són difícils d'identificar llevat de les que es van anar mantenint en Escoles d'Estiu.

La mudança de valors, la «normalització» de l'escola catalana, el qüestionament del mode de recuperació de la cultura popular i de la festa, l'encotillament dels currículums, etc., poden ser alguns del motius que amb el pas del temps, tot i mantenir-se algunes celebracions i manifestacions, la cultura popular i la festa a l'escola bé han anat desapareixent, bé s'han rutinitzat, bé han perdut valor tant «per se» o com a recurs, bé s'han descontextualitzat...

La cultura popular a la formació de mestres

Després d'haver fet una revisió genèrica dels plans d'estudis i dels plans docents de les assignatures obligatòries i optatives dels graus de Mestre d'Educació Infantil, Mestre d'Educació Primària i de l'itinerari

simultani, Doble titulació o Doble Grau Mestre d'Educació Infantil i Mestre d'Educació Primària de les universitats catalanes, així com de les mencions actuals, podem afirmar que gairebé no existeix cap assignatura específica de l'àmbit de la cultura popular i educació, llevat de l'optativa «Festes i Cultura Popular a l'Escola» de la UVic¹.

A la URV s'imparteix l'assignatura «Competència comunicativa oral i cultura popular»², però està concretada en la llengua anglesa i la cultura anglosaxona. Cal destacar, però la important acció de recerca, formació i difusió que fa l'Arxiu de Folklore del Departament de Filologia Catalana³ d'aquesta universitat.

Hi ha assignatures com «Música i Moviment: Formació i Didàctica» de la UB que inclou «dances populars»⁴, «Música i Arts Visuals» de la UdL que explicita «Llegir i analitzar cançons populars»⁵, «Educació musical» de Blanquerna (URL) es diu «Conèixer els fonaments de la cultura popular amb especial referència al folklore propi dels països»⁶ o «Literatura Infantil» de la UAB on es diu «La selecció de textos literaris, literatura popular i literatura infantil a l'escola»⁷

A la UDG, tot i no haver cap referència rellevant, cal ressaltar l'existència de l'equip «Cultura popular i tradicional»⁸, continuador del «Seminari de cultura popular i tradicional» de l'Institut de Ciències de l'educació Josep Pallach, que entre altres activitat organitza el Campus de cultura popular de Girona i curs d'estiu de cultura popular i tradicional, que aquest 2017 ha arribat a la 16a edició⁹, amb la col·laboració d'Escampillem.

En general les referències localitzades són molt puntuals i majoritàriament està associades a l'educació musical i a la literatura infantil i juvenil, tot i que també hi ha algunes referències a jocs tradicionals i algunes bibliografies recomanades recullen textos sobre cultura popular. De fet, però, podem considerar que són referències puntuals i de vegades fins i tot colaterals, excepte, el cas l'assignatura «Festes i Cultura

¹ Vegeu: http://dspace.uvic.cat/xmlui/bitstream/handle/10854/191/guiest_a2013-14_guia_estudiant_mestre_primaria.pdf;jsessionid=D888C541D493FFFC1AA3461954346AA2?sequence=14

² Vegeu: https://moodle.urv.cat/docnet/guia_docent/index.php?centre=11&ensenyament=1125&assignatura=11254222&font=14&any_academica=2016_17

³ Vegeu: <http://www.urv.cat/dfilcat/arxiu-folklore.html>

⁴ Vegeu: <http://www.ub.edu/grad/plae/AccessInformePDInfes?curs=2017&assign=363189&ens=TG1026&recurs=pladocent&n2=1&idioma=CAT>

⁵ Vegeu: <http://www.educacionprimaria.udl.cat/export/sites/EducacioPrimaria/assignatures/1011/100818.pdf>

⁶ Vegeu: <http://grups.blanquerna.url.edu/m11/infantil/dossier-infantil.pdf>

⁷ Vegeu: <http://www.uab.cat/guiesdocents/2017-18/g103537a2017-18iCAT.pdf>

⁸ Vegeu: <http://www2.udg.edu/ice/Equipsdeformadors/Equipssecund%C3%A0ria/FP/Culturapopularitradicional/tabid/20755/language/ca-ES/Default.aspx>

⁹ Vegeu: <https://www2.udg.edu/tabid/6126/Default.aspx?ID=1983>

Popular a l'Escola» de la UVic abans esmentada, que hi centra tant els objectius, com els continguts, com en els treballs i activitats de l'avaluació¹⁰.

Algunes preguntes que ens podem fer:

- Què sap un mestre/ra de cultura popular quan acaba la seva formació inicial universitària?
- Què sap un mestre/ra de cultura popular catalana, o de la seva localitat, o de la localitat de l'escola on fa de mestre?
- Els mestres, consideren la cultura popular (coneixement, «ús», participació...) com un element o situació on alguns aprenentatges escolars hi poden trobar la seva significativitat, contextualització o aplicació?
- Què sap el professorat universitari de les facultats d'educació sobre cultura popular? I sobre cultura popular i educació? I sobre el valor educatiu de la cultura popular?
- Com incentivar que al llarg la formació inicial del professorat hi hagi activitats d'ensenyament i aprenentatge relacionades amb la cultura popular?
- Com incentivar que els estudiants dels graus de mestre creïn activitats, unitats didàctiques o projectes en els que la cultura popular sigui un contingut important o l'entorn d'aplicació o contextualització...?

Els programes culturals de les Universitats Catalanes. Educació artística?

Des de la perspectiva educativa, a tots els nivells del sistema formal, es reconeix la importància d'una educació cultural, però com hem mostrat aquesta gairebé no es manifesta, ni ho ha fet mai, als plans de formació del professorat.

Durant un període de temps, entre els anys 1992 i 2007 els plans d'estudi per a la formació de mestres tenien una especialitat que era mestre de música essent aquesta gairebé la única àrea artística que ha tingut presència explícita en el procés de formació en educació infantil, primària i secundària. Quan es fa la gran reforma de les Universitats Europees per adequar les seves titulacions de grau i de màster als principis de Bolonya es generalitza el pla d'estudis (2007) per a la formació de mestres i passa a ser un grau en Educació Infantil i en Educació Primària però sense tenir cap especificitat des del punt de vista de la formació artística.

Les universitats, però, si que disposen, totes elles, de programes «culturals» que desenvolupen activitats en el si de la institució relacionades amb els diferents àmbits artístics però que només les realitzen els estudiants, de manera voluntària, si tenen una sensibilitat cap aquest àmbit. No es consideren, en cap cas,

¹⁰ Vegeu pàgina 141 de: http://dspace.uvic.cat/xmlui/bitstream/handle/10854/191/guiest_a2013-14_guia_estudiant_mestre_primaria.pdf;jsessionid=D888C541D493FFFC1AA3461954346AA2?sequence=14

com una formació necessària per a l'estudiantat tenint en compte que, molts d'ells acabaran desenvolupant una carrera professional en el món de la docència i del sistema educatiu formal.

A continuació, presenten una quadre aproximatiu on resumim les propostes lligades al món cultural i artístic que es duen a terme en el sistema universitari català i que, d'una manera o altra, poden incidir en el procés de formació de tots els estudiants amb independència de la seva carrera d'origen.

TIPOLOGIA D'ACTES CULTURALS QUE ES FAN A LES UNIVERSITATS PÚBLIQUES CATALANES

		URV	UdL	UdG	UdV	UAB	UB	UPF	UPC	InterUni	
Aula de Música	<i>Coral</i>	X	X	X		X		X	X		75,00%
	<i>Orfeó</i>	X									12,50%
	<i>Orquestra</i>	X				X		X			37,50%
Cicle de Música*						X	X				25,00%
Òpera*							X				12,50%
Aula de Cinema		X	X		X	X					50,00%
Aula de Teatre		X	X	X		X	X	X			75,00%
Club de Lectura			X		X						25,00%
Aula d'Art		X	X								25,00%
Sala d'exposicions*					X	X	X		X		50,00%
Aula de Debat/Lliga de debat		X			X						25,00%
Taller de Dansa/Cursos de Dansa			X			X		X			37,50%
Cicle de Dansa*							X				12,50%
Aula de Poesia			X			X					25,00%
Aula de Creació Literària						X					12,50%
Colla Castellera		X		X						X	37,50%
Big Band						X					12,50%

Font: Elaboració pròpia a partir de la informació disponible a les pàgines web de les universitats

*Aquestes activitats no incorporen la participació de cap tipus per part dels alumnes, només el gaudi.

Analitzant la informació que conté al quadre podem veure que la tipologia d'activitats iniciatives culturals i artístiques que més es poden trobar en el sistema universitari fonamentalment estan relacionades amb l'àmbit de la música (cant), de les arts plàstiques (per al gaudi i no per a la representació de les habilitats artístiques de la comunitat), del cinema i del teatre. Les que menys oferta tenen són la poesia i la creació literària. La major part d'aquestes activitats, però, no representen un espai per a la creació artística sinó que constitueixen un espai per a poder expressar-se i gaudir.

Si bé les universitats tenen programes culturals però no matèries incloses en el pla d'estudis que tinguin un contingut relacionat amb la cultura, la cultura popular, l'art i la creació en aquests àmbits per a poder garantir una formació cultural i artística com a eix transversal dels plans formatius, sí que existeixen diferents iniciatives que poden cobrir aquesta part més professionalitzadora.

Aquestes iniciatives, de manera majoritària, són de titularitat privada (tot i que algunes d'elles estan adscrites a alguna universitat), i tot i que tenen una equivalència a grau universitari no sempre s'adapten a la estructura i als indicadors que s'usen per a la verificació i l'avaluació dels graus universitaris. A continuació presenten un resum dels estudis que es poden cursar a Catalunya relacionats amb els diferents àmbits artístics.

Oferta d'Estudis de l'Àmbit Artístic que es poden cursar a Catalunya.

Institució	Arquitectura	Conserv. Restaur.	Disseny	Moda	Belles Arts	Música	Cinema	Multimèdia	Teatre	Circ	Dansa	TOTAL
Facultat de Belles Arts - Universitat de Barcelona			1		1							2
Institut del Teatre									1		1	2
Eolia. Escola Superior d'Art Dramàtic									1			1
ESMUC. Escola Superior de Música de Catalunya						1						1
Conservatori Liceu						1						1
Taller de Músics						1						1
Jam Session. Escola Superior de Música						1						1
ESDAP. Escola Superior Disseny Arts Plàstiques			1									1
ERAM. Escola Universitària									1			1
Escola Superior Conservació i Restauració de Béns Culturals		1										1
IED. Escola Superior de Disseny			1	1								2
Escola Superior de Disseny Felicidad Duce - LCI Barcelona			1	1								2
EINA. Centre Universitari de Disseny i Art			1									1
Escola Massana. Centre Municipal d'Art i Disseny			1									1
ESDI. Escola Superior de Disseny			1									1
Elisava Escola Universitària de Barcelona			1									1
BAU. Centre Universitari de Disseny			1	1								2
IDEP. Escola Superior d'Imatge i Disseny			1									1
ENTI. Escola de Noves Tecnologies Interactives			1					1				1
CITM. Centre de la Imatge i la Tecnologia Multimèdia								1				1
Escola Superior Universitària ESART (Barcelona)										1	1	2
Institut of Arts Barcelona (Sitges)						1			1		1	3
ESCAC. Escola Superior Cinema i Audiovisuals Catalunya (Terrassa)							1					1
	0	1	10	3	1	5	1	2	4	1	3	31

Font: Consell Nacional de la Cultura i de les Arts (CONCA)

Podem veure que del que més oferta trobem és de disseny i de música seguit de teatre. Tot i existir una oferta formativa superior en la major part dels àmbits aquesta, en sentit genèric, no es considera com una opció des del punt de vista professional ni tampoc, dels seus plans formatius, es deriva cap itinerari que es pugui considerar orientat a la docència des de la vessant artística.

Algunes idees i propostes per reflexionar i debatre

- El compromís de les facultats d'educació amb els valors educatius de la cultura popular.
- Creació d'una assignatura optativa que reculli tant reflexions sobre el valor social, cultural, educatiu i didàctic de la cultura popular a l'educació, com aspectes conceptuals i actitudinals sobre la cultura popular catalana des d'una perspectiva interdisciplinària, transversal, transmèdia i contextualitzada, i sobre les seves implicacions educatives.
- Concretar quins continguts i actituds seria adequat aprendre i desenvolupar a les diferents etapes i cicles educatius de l'educació no obligatòria i a la formació inicial del professorat.
- Suggestir models i propostes de connexió i integració de la cultura popular a les diferents etapes i cicles educatius.
- Difondre activitats de referència d'integració contextualitzada, transversal i participativa de la cultura popular a les diferents etapes i cicles educatius.

Referències

Auladell, Joaquim; Isbert, Marc; Llinares, Montserrat; Rivas, Noè; Sala, Eugènia. *Reculls de folklore. Temps de floretes, temps d'amorettes. La primavera*. Alella: Pleniluni, 1986

Auladell, Joaquim; Isbert, Marc; Llinares, Montserrat; Rivas, Noè; Sala, Eugènia. *Reculls de folklore. VI, Castanyes i cargols amb banyes. La tardor*. Alella: Pleniluni, 1987a.

Auladell, Joaquim; Isbert, Marc; Llinares, Montserrat; Rivas, Noè; Sala, Eugènia. *Reculls de folklore. Una flor no fa estiu. L'estiu*. Alella: Pleniluni., 1987b.

Colomer, Jaume.. *Festes populars de Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat , 1978.

Colomer, Jaume. *Festa i Escola. Recursos per les Festes Populars*. Barcelona: Graó, 1987.

Departament de Cultura. *Memòria del Primer Congrés de Cultura Tradicional i Popular*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1983.

Escola d'Educadors en el Lleure. *Jornades Joaquim Franch, Lleure i Ciutat*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 1997 [consulta: 7 de gener de 2018]. Disponible a: <http://www.fbofill.cat/sites/default/files/1138_0.pdf>.

Gairín, Joaquín; Ibáñez, Ramon; Ortega, Ramiro; Peiron, M. Llum. *Festes i tradicions a l'escola (Tardor-hivern)*. Barcelona: CEAC, 1989.

Gairín, Joaquín; Ibáñez, Ramon; Ortega, Ramiro; Peiron, M. Llum. *Festes i tradicions a l'escola (Primavera-estiu)*. Barcelona: CEAC, 1990.

Gimeno, A., Parcerisa, A., Alsina, J., et al. (1989). *Propostes didàctiques al voltant de les festes (el carnaval, Sant Jordi, Sant Joan, la castanyada i Nadal i Reis)*. Barcelona: Graó.

Puig, Toni; Colomer, Jaume. *Les festes populars i l'infant-1. Hivern*. Barcelona: Hogar del libro, 1973.

Puig, Toni; Colomer, Jaume. *Les festes populars i l'infant-2. Primavera*. Barcelona: Hogar del libro, 1977a.

Puig, Toni; Colomer, Jaume. *Les festes populars i l'infant-4. Tardor*. Barcelona: Hogar del libro, 1977b.

Sala, Eugènia; Isbert, Marc; Rivas, Noè; Llinares, Montserrat. *Reculls de folklore: Cantant i ballant els fredes se'n van. L'hivern*. Alella: Pleniluni, 1985.

Seminari de Cultura Popular de l'Institut Català d'Antropologia. *Els centres relacionats amb el folklore i la cultura popular a Catalunya*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 1981 [consulta: 7 de gener de 2018].

Disponible a: <<http://www.fbofill.cat/publicacions/els-centres-relacionats-amb-el-folklore-i-la-cultura-popular-catalunya?lg=es>>.

Tradicions i Costums. *Monogràfics de Tradicions i Costums dels Països Catalans*. Barcelona: Òmnium Cultural, Tradicions i Costums, s. d. [consulta: 7 de gener de 2018]. Disponible a:

<<https://www.omnium.cat/contingut-programa/text/recursos-didactics-tradicions-i-costums>>.

Trilla, Jaume. *Pedagogia del grup i del projecte. Una aproximació a l'obra de Joaquim Franch*. Vic: Edicions 62/Eumo, 2000.